

ПРЕЗИДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

29.05.2024

м. Київ

№ 224

Російсько-українська війна
та міжнародна спільнота:
динаміка геополітичних змін

Заслухавши та обговоривши доповідь члена-кореспондента НАН України С.В.Віднянського «Російсько-українська війна та міжнародна спільнота: динаміка геополітичних змін», Президія НАН України констатує, що нині Європа і світ переживають глибокі політичні, економічні, соціальні, екологічні й духовні зміни і випробовування, а також руйнацію всієї міжнародної системи миру і безпеки.

Системний підхід до історії міжнародних відносин ґрунтується на припущенні про міжнародні відносини як певну систему, яка об'єктивно виникає, розвивається та внаслідок вичерпання свого потенціалу руйнується, поступаючись місцем новій. Такий процес розпочався після окупації Росією Автономної Республіки Крим у березні 2014 р. та створення так званих ДНР-ЛНР й особливо чітко проявився після широкомасштабної агресії РФ проти України 24 лютого 2022 р., яка викликала глобальні геополітичні зрушення у світі й засвідчила нагальну потребу перебудови усєї системи міжнародної безпеки.

Розв'язана Російською Федерацією війна проти України перетворилась на найбільшу війну в Європі від часів Другої світової, а в ширшому розумінні – на міжцивілізаційне протистояння і війну двох систем – демократії та авторитаризму. Широкомасштабна збройна агресія Росії стала екзистенційним випробовуванням для України, її державних інститутів, для кожного українця і українки. Вона викликана, окрім безглузлого й нереалістичного наміру кремлівського керівництва здобути реванш та відродити імперський статус Росії після краху й розпаду СРСР, також маніакальним неприйняттям ним української нації і державності та європейського вибору України, послідовного курсу української влади на європейську та євроатлантичну інтеграцію, підтримуваного переважною більшістю громадян України.

У центрі цього протистояння опинилась Україна, яка героїчним спротивом масштабній російській агресії сьогодні впливає на регіональні та глобальні процеси. Україна стала тим рушійним чинником, який форматує сьогодні геополітичні підвалини нового світового порядку в першій половині ХХІ століття. Збройне вторгнення Росії в Україну не лише об'єднало Європу, а й сприяло зміцненню воєнного потенціалу, активізації оборонної діяльності та розширення НАТО.

Водночас нині низка недемократичних країн прагнуть шляхом обману і насильства кардинально змінити баланс сил на міжнародній арені, знищити суперників, захопити їхні ресурси тощо. Такі спроби на міждержавному, регіональному й глобальному рівнях генерують і підтримують Китай, Росія, Іран, Північна Корея, Сирія та інші, які за визначенням західних інтелектуалів складають так звану Нову вісь Зла, або ж союз антидемократичних держав-агресорів. Серед дискусійних проблем у сучасній історіографії війни увагу дослідників привертають й питання про передумови, мотиви і раціональність війни Росії проти України, позицію та роль нейтральних країн (Індії, Австрії та ін.) і формально чи «умовно нейтральних» (йдеться насамперед про Китай і країни Глобального Півдня), а також так званих суперечливих партнерів (Туреччини, Угорщини, Словаччини тощо), дієздатність ООН, ОБСЄ та інших міжнародних інституцій, однією з найважливіших цілей діяльності яких і є підтримання миру й стабільності в світі.

Усвідомлюючи масштаб викликів воєнного сьогодні, наукові співробітники Інституту історії України НАН України оперативно й фахово реагують на потреби українського суспільства. Зокрема, успішно виконані наукові проекти «Російсько-українська війна 2014–2022 років», у рамках якого в травні 2022 р. проведено науковий захід «Війна Росії проти України 2014–2022 рр.: історична ретроспектива і спроби наукової рефлексії», і «Сучасна російсько-українська війна у координатах історії», в рамках якого опубліковано 16 історичних нарисів, аналітичних матеріалів, видано фундаментальне видання «ПЕРЕЛОМ: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками» у трьох книгах (за ред. академіка НАН України В.А.Смоля). Також опубліковані монографічні праці «Русский мир» в Україні: на краю прірви» і «Рашизм: звір з безодні» (член-кореспондент НАН України Л.Д.Якубова), «Українсько-російське пограниччя: історичний досвід та сучасні виклики регіонального розвитку» (член-кореспондент НАН України Я.В.Верменич) і «Російсько-українська війна та міжнародне співробітництво» (член-кореспондент НАН України С.В.Віднянський, А.Ю.Мартинов), «Вторгнення. 2022. Широкомасштабна агресія Росії проти України» (В.В.Головка) тощо. В «Українському історичному журналі» починаючи з 2022 р. створено спеціальні постійні рубрики: «Російсько-українська війна: сучасні та історичні контексти, компаративні ретроспекції» і «Повсякдення російсько-української війни: усна історія».

Низку наукових праць з актуальної воєнної проблематики підготовлено науковцями Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім.І.Ф.Кураса НАН України, Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України, Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» та іншими установами Академії: «Антропологічний код української культури і цивілізації» (у двох книгах) (кер. авт. кол. академік НАН України О.О.Рафальський), «Інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях» (за ред. В.Кулика), «Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни» (за ред. академіка НАН України О.О.Рафальського, члена-кореспондента НАН України О.М.Майбороди); «Наративи історичної пам'яті в політичному транзиті України та Росії», «Россия: беспутье агрессора» (член-кореспондент НАПН України В.М.Ткаченко); «Війни історичної пам'яті: «never more» чи «если надо – повторим»? (начерки історичної політики Росії)» (член-кореспондент НАПН України В.М.Ткаченко, В.В.Якуба), «Україна–Росія: на рубежі геополітичного розлому» (член-кореспондент НАПН України В.М.Ткаченко, В.В.Якуба), «Росія–Україна: зради, союзи, війни» (відп. ред. М.Р.Литвин), «Воєнно-політичні інтереси України в ієрархії суспільних пріоритетів (кінець ХХ – початок ХХІ століття)» (відп. ред. І.Я.Соляр) та ін.

Науковці здійснюють постійну роботу з популяризації новітніх наукових досягнень та висвітлення науково-дослідної інформації у ЗМІ, активно співпрацюють з органами державної влади, міністерствами і відомствами з підготовки історичних довідок, аналітичних й прогностичних матеріалів з проблематики протистояння російській агресії, розвитку взаємин України з країнами Європи, вивчення їхнього досвіду в контексті суспільно-політичного реформування нашої країни та викликів євроінтеграції.

Нині бракує фахових досліджень, у яких було б висвітлено низку важливих аспектів, зокрема щодо поточної трансформації російської пропаганди у світі в умовах війни та в загальному контексті сучасних міжнародних відносин. З огляду на гостроту проблематики війни вченим необхідно посилити свою взаємодію з суспільством, вчасно вказувати на побутування наративів ворожої російської пропаганди, які у відкритій або замаскованій формі ретранслюються в українському і закордонному інформаційному просторі, вносячи хаос і зневіру в соціумі та ускладнюючи отримання Україною підтримки на двосторонньому й міжнародному рівнях.

Отже, динамічний і суперечливий характер новітніх системних геополітичних змін у світі й екзистенційних викликів Україні та суспільству зокрема, що постали в результаті російського збройного вторгнення, потребують глибокого наукового осмислення, а також ґрунтовного аналізу всіх складових соціогуманітарних досліджень, пов'язаних з проблематикою російсько-українського протистояння,

історичних передумов, причин, витоків та геополітичних наслідків сучасної війни Росії проти України, а також з рівнем глобальних загроз, які тоталітарно-терористична Росія генерує для України, Європи і всього світу. Подібні дослідження повинні спонукати українську дипломатію до більш активних, наполегливих дій щодо забезпечення дієвої та своєчасної підтримки і допомоги Україні, а наших західних партнерів – до роботи над помилками, до вжиття рішучих заходів, які здатні наблизити перемогу України і всього демократичного світу над російським агресором. Фахово-історичне осмислення сучасної російсько-української війни також спроможне бути дороговказом для політичних лідерів у пошуку якісних нагальних рішень заради справедливого миру. Знання міжнародного контексту цієї війни, розуміння намірів і мотивів дій провідних акторів сучасних міжнародних відносин сприятиме розумінню тенденцій подальшого розвитку як подій російсько-української війни, так і світової історії загалом, а також виробленню оцінок і прогнозів, до яких, зважаючи на їхню правильність і відповідність реаліям, будуть змушені прислухатися як союзники нашої держави, так й інші країни.

Президія Національної академії наук України постановляє:

1. Доповідь члена-кореспондента НАН України С.В.Віднянського «Російсько-українська війна та міжнародна спільнота: динаміка геополітичних змін» взяти до відома.

2. Схвалити діяльність установ Відділення історії, філософії та права НАН України щодо дослідження проблематики військово-політичного протистояння Росії й України в історичній ретроспективі та геополітичних реаліях сучасності.

3. Інституту історії України НАН України (академік НАН України В.А.Смолій), Інституту археології НАН України (член-кореспондент НАН України В.П.Чабай), Державній установі «Інститут всесвітньої історії НАН України» (член-кореспондент НАН України А.І.Кудряченко), Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім.І.Ф.Кураса НАН України (академік НАН України О.О.Рафальський), Інституту держави і права ім.В.М.Корецького НАН України (академік НАПрН України О.В.Скрипнюк), Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України (І.Я.Соляр), Інституту української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського НАН України (Г.В.Папакін):

3.1. Вважати одним із пріоритетних напрямів наукових досліджень розроблення проблематики з історії воєнної сучасності у світлі найширших історичних, соціогуманітарних контекстів і порівняльних площин у зв'язку з європейською та світовою минувиною із постійною популяризацією цього сегмента наукового знання. Зокрема, забезпечити видання монографічних досліджень і колективних праць з історії російсько-українського протистояння від ранньомодерних часів до сучасності, передусім у компаративному зіставленні з передумовами,

контекстами та вимірами нинішньої війни неоімперської Росії з Україною, а також світовими війнами ХХ століття. Продовжити дослідження концепту колективної пам'яті в Україні та політики історичної пам'яті зарубіжних країн про війни як засобу суспільної консолідації.

3.2. Організувати протягом 2024–2025 рр. обговорення актуальних проблем на міжнародних конференціях і наукових семінарах, а саме: «Історичні рецепції Європи в Україні та України в Європі (ХХ – перша чверть ХХІ ст.)», «Історичне місце України в еволюції європейської системи безпеки (1991–2025 рр.)», «Україна та відносини в Європі: історичний контекст і осяжна перспектива», «Проблеми європейської інтеграції та відбудови, системної трансформації й модернізації України», «Ціннісні виміри цивілізаційного розвитку та парадигми студій історичної пам'яті», «Складові євроатлантичної інтеграції України воєнного і відбудовчого періодів – проблеми та виклики», «Сучасні тенденції міжнародних відносин та шляхи зміцнення європейської безпеки» й за результатами обговорення підготувати монографічні праці та збірники наукових праць, рекомендації і аналітичні матеріали.

3.3. Протягом наступних років продовжити практику підготовки для Офісу Президента України, Ради національної безпеки та оборони України, комітетів Верховної Ради України, Міністерства закордонних справ України й інших відомств аналітичних матеріалів з тематики історії України, воєнної історії, історичної пам'яті, меморіальних та міжнародних студій.

4. Інституту історії України НАН України протягом 2024–2025 рр. (академік НАН України В.А.Смолій):

4.1. Підготувати й видати колективну монографію «Історичні рецепції Європи в Україні та України в Європі (ХХ – перша чверть ХХІ ст.)» (за ред. члена-кореспондента НАН України С.В.Віднянського); монографії: «Історичне місце України в еволюції європейської системи безпеки (1991–2025 рр.)» (А.Ю.Мартинов), «Представники держави: становлення українсько-турецьких відносин у 1918–1935 рр.» (І.Б.Матяш), «Міжнародна торгівля на Чорному і Азовському морях (за звітами австрійських консулів 50–70-х років ХІХ ст.)» (І.В.Жалоба), «Наддніпрянська Україна в європейському науково-освітньому просторі (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)» (О.А.Іваненко).

4.2. Підготувати аналітичну доповідь «Міжнародні відносини в Європі та Україна: історичний контекст і сучасні геополітичні реалії (друга половина ХІХ – перша чверть ХХІ ст.)» для Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики, з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва, Міністерства закордонних справ України, Національного інституту стратегічних досліджень.

4.3. Сконцентрувати дослідження на студіюванні провідних викликів і проблем воєнної сучасності у світлі цивілізаційної та соціокультурної палітри глобального світу, динаміки суспільних трансформацій в Україні та викликів євроінтеграції як цілісної предметної галузі новітніх історичних й соціогуманітарних досліджень.

5. Контроль за виконанням цієї постанови покласти на Відділення історії, філософії та права НАН України й Науково-організаційний відділ Президії НАН України.

Президент
Національної академії наук України
академік НАН України

Анатолій ЗАГОРОДНІЙ

В.о.головного вченого секретаря
Національної академії наук України
академік НАН України

Вячеслав БОГДАНОВ